

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.97:352 (477)

Дембіцька С. Л.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОФІЛАКТИКА ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК СПОСІБ ВСТАНОВЛЕННЯ ТА ЗМІЦНЕННЯ ПРАВОПОРЯДКУ В СУСПІЛЬСТВІ

PREVENTION OF CRIME, AS A WAY OF ESTABLISHING AND STRENGTHENING THE RULE OF LAW IN SOCIETY

Статтю присвячено аналізу поняття профілактики адміністративних правопорушень в Україні. Здійснюється пошук шляхів ефективного подолання адміністративних правопорушень та притягнення винних до відповідальності. Дослідження застосування уповноваженими органами примусу щодо профілактики адміністративних правопорушень.

Ключові слова: профілактика, правопорушення, примус, проступок, антисуспільна поведінка.

Статья посвящена анализу понятия профилактики административных правонарушений в Украине. Осуществляется поиск путей эффективного преодоления административных правонарушений и привлечения виновных к ответственности. Исследование применения уполномоченными органами принуждения по профилактике административных правонарушений.

Ключевые слова: профилактика, правонарушение, принуждение, проступок, антиобщественное поведение.

This article analyzes the concept of prevention of administrative violations in Ukraine. Searching effective ways to overcome administrative offenses and bringing perpetrators to justice. Study competent authorities use coercion on the prevention of administrative offenses.

Key words: prevention, offence, compulsion, misconduct, antisocial behavior.

Актуальність дослідження. Протягом останніх років в Україні спостерігається досить стійка тенденція поширення адміністративних правопорушень, що є негативним явищем в суспільстві. Тому актуальними постають проблеми забезпечення прав і свобод людини, чіткого правового регулювання, підвищення ефективності діяльності державних органів з попередження правопорушень, а також виявлення причин самих правопорушень, на основі яких потім будуть вводитися запобіжні заходи.

Постановка проблеми. Розвиток України залежить не лише від боротьби з правопорушеннями, але й від здійснення профілактичних заходів у державі та суспільстві. Профілактика адміністративних правопорушень, усунення детермінант, які сприяють їхньому вчиненню, є важливими завданнями, що стоять перед суспільством і державою. Профілактика адміністративних правопорушень – особливий вид соціальної практики, спрямований на нейтралізацію, локалізацію та усунення причин і умов, які сприяють вчиненню проступків.

Стан дослідження. Зазначені та невіршені донині проблеми викликають інтерес серед науковців щодо розв'язання теоретичних і практичних питань профілактики правопорушень, зокрема й адміністративних, шляхом покращення взаємодії між її суб'єктами. Певною мірою ці питання були об'єктом дослідження в наукових працях Г.А. Аванесова, В.Б. Авер'янова, Д.М. Бахраха, В.Т. Білоуса, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка,

Є.В. Додіна, Д.П. Калаянова, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, А.П. Коренева, М.В. Костицького, О.В. Кузьменко, О.І. Остапенка, Х.П. Ярмакі та інших вчених.

Метою цієї статті є визначення суті та причин адміністративних правопорушень, а також заходів щодо їхнього запобігання та профілактики.

Виклад основних положень. Профілактика адміністративних проступків виражає особливу діяльність, яка соціально управляється; а якщо дотримуватися положення Конституції України про те, що Україна є правовою та соціальною державою, а людина, її безпека, життя, здоров'я є найвищою соціальною цінністю, то ми маємо зупинитися на термінові профілактика адміністративних проступків та дати таке визначення: профілактика адміністративних проступків – це соціально спрямована діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян щодо виявлення причин та умов вчинення адміністративних проступків, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антисуспільної установки особи, ліквідації адміністративної деліктності як соціального явища, та забезпечення, під час здійснення такої діяльності, прав та свобод громадян [1, с. 131].

У науці адміністративного права питання дослідження системи суб'єктів профілактики правопорушень розглядають, беручи до уваги з позиції їх управлінського впливу на негативні явища, які мають місце в суспільстві, тобто повноваження застосувати щодо останніх профілактичний примус – «...перед-

бачені нормами права обмеження, що застосовуються суб'єктами профілактики до осіб, які можуть вчинити протиправні дії або вже вчинили їх з метою запобігання і здійснення виховного впливу на порушників» [2, с. 243]; попереджувальна (профілактична) діяльність має системний характер і специфічні об'єкти, засоби профілактичного впливу [3, с. 277].

За часів існування СРСР розв'язання проблеми попередження злочинів не мало завдання пошуку відмінностей у змісті термінів «попередження», «запобігання», «профілактика», «припинення» – акцентувалося на тому, що зміст цих термінів один і той же, вони є синонімами, тому відстоювалася думка про необхідність вжити таких заходів, які б попередили, а потім і виключили б появу з боку окремих осіб будь-яких проступків, які завдають шкоди суспільству [4, с. 12].

Профілактика адміністративних правопорушень та усунення причин і умов, які сприяють їх вчиненню – одне з першочергових завдань будь-якої демократичної держави [5, с. 214].

Термін «профілактика» в словниках трактується через слово «попередження», зокрема під профілактикою розуміють сукупність попереджувальних заходів, спрямованих на збереження і зміцнення нормального стану правопорядку [6, с. 556].

Щодо визначення поняття «профілактика» серед учених немає суттєвих розходжень, хоча не доводиться говорити й про абсолютну єдність поглядів. Так, В.М. Кудрявцев стверджує, що термін «профілактика» можна вживати, якщо мова йде про вплив на певні контингенти та групи, у яких має місце конфлікт або негативні явища. Якщо ж ідеться про конкретних фізичних осіб, то слід вживати вираз «індивідуальна виховна і попереджувальна робота» [7, с. 108]. Ф.С.Разарьонов виходить із рівнозначності понять профілактики, запобігання та припинення злочинів [8, с. 34-36]. І.М. Даншин також вважає, що «запобігання злочинам», «попередження злочинності», «профілактика злочинності», якщо брати ці визначення у широкому розумінні, за своїм значенням збігаються [9, с. 167].

Для забезпечення правопорядку в суспільстві та державі слід надати особливого значення власне організаційно-правовим інститутам попереджувального характеру. Це пов'язується з необхідністю розвитку системи профілактики антисуспільної, зокрема злочинної поведінки, позитивного примусового впливу насамперед виконавчих органів держави та місцевого самоврядування на свідомість і поведінку осіб. Адже «...у багатьох випадках вчиненню злочину передують етап формування злочинного наміру, в процесі якого особа ставить перед собою конкретну мету, визначає шлях і засіб її досягнення, уточнює розгорнутий план вчинення злочину» [10, с. 28].

Відмінність між профілактикою та запобіганням правопорушенням О. Ключев вбачає в наступному: «Профілактика – це виявлення та усунення причин і умов уже скоєних правопорушень, а запобігання – вжиття необхідних заходів щодо недопущення вчинення правопорушень, встановлення осіб, котрі намагаються вчинити правопорушення, та вжиття до них певних заходів з метою недопущення реалізації їх про-

типравних намірів» [11, с. 99]. Дослідники розглядають профілактику з точки зору її суспільного значення, а об'єкт профілактичної діяльності – як систему антигромадських явищ і погоджуються з визначенням профілактики як соціально керованої діяльності суспільства, що забезпечує науково-теоретичне розроблення та практичну реалізацію заходів, спрямованих на недопущення порушень вимог норм права, моралі, правил суспільного життя, а також усунення причин та умов, що породжують ці антигромадські явища [12, с. 149]. А.Б. Сахаров зазначав, що попередження правопорушень передбачає вплив на їх причини та умови, щоб уникнути їх виникнення та припинити криміногенну дію тих, що існують і поки не ліквідовані [13, с. 66].

Профілактика спрямована проти причин та умов адміністративних правопорушень (і тим самим проти самих правопорушень, різних їх видів, груп та категорій), проти осіб, які ведуть асоціальний спосіб життя, їх середовища, а також інших обставин, зміна яких може відобразитися на поведінці людей. У результаті профілактичного впливу все повинно зводитись до того, щоб з одного боку, попередити вчинення адміністративних правопорушень, а з іншого – припинити адміністративно-карні дії [14, с. 445].

Отже, основним напрямком боротьби з правопорушеннями є їх профілактика. Профілактичні заходи мають значний потенціал у боротьбі з деліктністю, оскільки вони пов'язані з такими заходами з боку держави та суспільства, які здатні не тільки виявити правопорушення, а й встановити та усунути причини і умови, що їм сприяють, утримати особу від їх вчинення.

Сьогодні норми, що регламентують правовий статус суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень та основи їх взаємодії, потребують значного удосконалення. Тому правове забезпечення взаємодії займає одне з найважливіших місць у профілактичному процесі [15, с. 334].

Профілактика покликана усувати, нейтралізувати, блокувати ці причини й умови. Об'єкт профілактики – це криміногенні чинники, на які спрямовано діяльність відповідних суб'єктів [16, с. 27].

Вплив на об'єкти профілактики адміністративних правопорушень здійснюють за допомогою різноманітних методів. За своїм змістом вони можуть бути спеціальними, економічними, організаційно-розпорядчими, соціально-психологічними (переконанням, примусом), психологічними [17, с. 56].

Є думки, що профілактичну роботу неможливо здійснювати лише переконуючи осіб, до яких вже давно необхідно застосувати суворіші заходи [18, с. 60].

До об'єктів профілактичного впливу відносять різноманітні процеси та явища, що детермінують вчинення адміністративних правопорушень. Це, передусім, соціальні, економічні, політичні, психологічні та інші фактори, що обумовлюють стан та динаміку адміністративної деліктності [19, с. 185]. Ступінь зв'язку цих факторів із адміністративною деліктністю неоднакова, і кожен з них потребує профілактичного впливу, хоч і різної інтенсивності. По-друге, об'єктами слід вважати діяльність людей, яка або прямо порушує норми

адміністративного закону, або порушує норми моралі та правила соціальної взаємодії, виявляючи при цьому тенденцію до переростання в адміністративно-карне діяння. І по-третє, об'єктами профілактичного впливу є особистість правопорушника як процес формування його деліктнозначимих властивостей [20, с. 23].

Ми вважаємо, що у результаті профілактичного впливу все повинно зводитись до того, щоб, з одного боку, попередити вчинення адміністративних правопорушень, а з іншого – припинити адміністративно-карні дії. При цьому люди завжди є основним об'єктом профілактичного впливу, оскільки саме вони є носіями суспільних відносин.

До поняття методів профілактики входить сукупність певних способів і прийомів, які застосовуються уповноваженими державою суб'єктами профілактики адміністративних правопорушень за допомогою таких методів:

а) переконання, застосування якого є доцільним передусім у відповідній ідеологічній діяльності, пов'язаній із правовим вихованням населення, проведенням різних профілактичних заходів, спрямованих на формування в населення переконання в об'єктивній необхідності реалізації профілактичних функцій;

б) заохочення, сутність якого полягає у стимулюванні та наданні різних пільг суб'єктам, які безпосередньо беруть участь або сприяють ефективному здійсненню профілактичних функцій держави;

в) примусу, який полягає в застосуванні до суб'єктів, що вчинили правопорушення, передбачених нормами права заходів покарання, перевиховання та спонування до діяльності, спрямованої на не вчинення правопорушень, усунення шкоди, заподіяної такою поведінкою [21, с. 64-65].

Основним завданням планування як управлінського процесу і як одного з механізмів державного регулювання сфери профілактики адміністративних правопорушень є цілеспрямована діяльність держави, її органів щодо забезпечення динамічного розвитку суспільства або окремої його частини, визначення його основних параметрів та показників у майбутньому періоді й досягнення їх з оптимальними витратами та ефективним соціальним результатом. Досягнення мети профілактики має відбуватися за найменших витрат, тобто результатом буде «...штучне злиття результатів і засобів» [22, с. 48].

Основною метою прогнозування в сфері профілактики, на думку О.І. Остапенка, є визначення і застосування найбільш оптимальних та ефективних заходів, за допомогою яких можна досягти позитивних змін у боротьбі з адміністративними правопорушеннями [23, с. 147].

Профілактика – гуманний, дійовий і надійний засіб скорочення кількості порушень правових норм, оскільки держава і суспільство, які спрямовані не лише на виявлення, а й на утримання людини від їх вчинення. Разом із тим профілактика є складною формою протидії правопорушень [24, с. 79].

Взаємодія суб'єктів профілактики адміністративних проступків, як і будь-яка інша організована, а тому і свідомо діяльність людей, має певну мету. Неодмінною

умовою свідомого вчинку є поставлення мети, тобто передбачення того, «для чого» людина здійснює певні дії. Мета діяльності – це модель майбутнього стану суб'єкта. Метою управління є настання такого бажаного стану або рівня розвитку системи, якого належить досягти шляхом реалізації відповідних управлінських рішень [25, с. 8].

Загальновідомим є те, що запобігання є найефективнішим і найгуманнішим способом боротьби з правопорушеннями, який передбачає не покарання, а виховання, застереження членів суспільства від учинення правопорушень, потребуючи водночас найбільших зусиль з боку як суспільства і держави в цілому, так і окремих їхніх структур [26, с. 79].

У сучасній правовій науці під профілактикою правопорушень прийнято розуміти особливий вид соціального управління, покликаний забезпечити безпеку цінностей, що охороняються правом, який полягає у розробці і здійсненні системи цілеспрямованих заходів щодо виявлення і усунення причин правопорушень, умов, які сприяли їх вчиненню, а також здійснення попереджувального впливу на осіб, які схильні до протиправної поведінки [27, с. 63].

На нашу думку організаційно-управлінські норми мають закріплювати основні права і обов'язки суб'єктів профілактики, встановлювати їх взаємодію і відповідальність перед державою, суспільством, вирішувати інші питання організаційного змісту.

Організаційне забезпечення профілактичних заходів є змістом профілактики адміністративних правопорушень і саме у їхньому здійсненні виявляються специфічні особливості цього виду профілактики як самостійної підсистеми соціальної профілактики. «Серцевиною системи профілактики є розробка та реалізація комплексу профілактичних заходів» [28, с. 8]. Запобігання правопорушенням – це система засобів, що застосовуються суспільством та державою для того, щоб стримати зростання злочинності, знизити її рівень на основі впливу на причини та умови, котрі сприяють злочинності та вчиненню адміністративних проступків, а також шляхом запобігання й припинення конкретних злочинів та правопорушень. Запобігання вчиненню адміністративних правопорушень визначають як «соціально спрямовану діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян з виявлення причин та умов вчинення адміністративних правопорушень, ліквідації факторів, які сприяють формуванню антигромадських установок громадян, та забезпечення під час здійснення такої діяльності прав та свобод громадян» [29, с. 13].

Так, профілактика адміністративних правопорушень визначається загальною метою соціальної профілактики – не допустити правопорушення, попередити антисоціальну поведінку, і здійснюється на тих же рівнях, у тих же формах і тими засобами з врахуванням особливого об'єкта – адміністративної деліктності.

Профілактика спрямована проти причин та умов адміністративних правопорушень (і тим самим проти самих правопорушень, різних їх видів, груп та категорій), проти осіб, які ведуть асоціальний спосіб життя, їх середовища, а також інших обставин, зміна яких може відобразитися на поведінці людей [30, с. 27].

Висновок. Безумовно, будь-яка державна діяльність повинна ґрунтуватись на законі. Це стосується будь-якої державної діяльності, і безумовно взаємодії держави з людиною, громадянином та суспільством. Не виключенням у даному випадку є і державна діяльність, спрямована на реалізацію заходів профілактики та подолання адміністративних правопорушень. В узагальненому вигляді завдання та напрямки профі-

лактичної діяльності можна звести до двох основних моментів: максимальне сприяння вдосконаленню та розвитку способу життя, формування соціально зрілої особистості, суспільної поваги до соціальних норм і правил співжиття; ефективне забезпечення процесу оздоровлення суспільної моралі від соціально непривабливих, аморальних явищ суспільного життя, попередження можливої антигромадської поведінки індивідів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рудік В.М. Поняття та зміст профілактики адміністративних проступків// Економічна безпека і право: проблеми та шляхи вирішення: матеріали звітної наукової конференції (м.Львів, 25 лютого 2011р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С.131-134.
2. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / О.І.Остапенко. –Львів, 1995. –312с.
3. Криминологія /А.И.Долгова. –2-е изд., изм. и доп. –М.: Норма, 2008. –352с.
4. Гельфанд И.А. Предупреждение преступлений – основа борьбы с искоренением преступности / И.А.Гельфанд. –М., 1964. –89с.
5. Лешух А.Р. Проблеми визначення меж застосування принципу субсидіарності щодо організаційно-правового забезпечення профілактичних деліктів в умовах реформи місцевого самоврядування в Україні // Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково-практичної конференції (м.Львів, 31 жовтня 2014р.). – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. – С.213-217.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / под. ред. Н.Ю.Шведовой. – [18-е изд.]. –М.: Русский язык, 1986. –797с.
7. Кудрявцев В.Н. Социально-психологические аспекты антиобщественного поведения // Вопросы философии. –1974. –№1. – С.108-109.
8. Разаренов Ф.С. Административный надзор как способ предотвращения правонарушений // Советское государство и право. – 1973. –№2. – С.34-40.
9. Криминологія: Загальна та Особлива частини: [Підручник для студентів юрид. спец.вищ.навч.закладів]/І.М.Даньшин, В.В.Голіна, О.Г.Кальман, О.В.Лисосед; За ред. проф. І.М.Даньшина. –Х.: Право, 2003. –352с.
10. Каиржанов Е.И. Понятие, структура и виды профилактики преступлений: лекция / Е.И.Каиржанов. – Караганда, 1986. –121с.
11. Клюев О. Розмежування запобіжної і профілактичної діяльності органів внутрішніх справ // Право України. –2005. –№3. – С.98-101.
12. Криминологія: Учебник (для учебных заведений МВД Украины) / Под.ред. В.Г.Лихолоба, В.П.Филонова. –Киев-Донецк: НАВД, 1997. –139с.
13. Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступлений // Советское государство и право. –1972. –№11. – С.66-72.
14. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. –М. Академия МВД СССР, 1980. –528с.
15. Тулінова Т.С. Правове забезпечення взаємодії суб'єктів профілактики адміністративних правопорушень // Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративної діяльності: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Донецьк, 10 грудня 2010р.). – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС ім.Е.О.Дідоренка, 2010. – С.334-339.
16. Литвинов О.М. Функціональні аспекти профілактики злочинів// Південноукраїнський правничий часопис. –2010. –№2. – С.26-28.
17. Ортинський В.Л. Управління в органах виконавчої влади України: навч.посібник / В.Л.Ортинський, З.Р.Кісіль, М.В.Ковалів. – К.: Центр учбової літератури, 2008. –296с.
18. Зарипов З.С. Правовой механизм профилактики преступлений / З.С.Зарипов. –Ташкент: Узбекистан, 1990. –158с.
19. Клюев О.М. Сутність та загальна характеристика профілактичної діяльності на місцевому рівні / О.М.Клюев// Форум права. – 2010. –№3. – [Електронний ресурс]. –Режим доступу:<http://nbuv.gov.ua/e-journals/-FP/2010-3/10.pdf>
20. Зудин В.Ф. Социальная профилактика преступлений/ В.Ф.Зудин. –Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1983. –188с.
21. Лешух А.Р. Діяльність органів місцевого самоврядування у сфері профілактики адміністративних правопорушень: організаційно-правове забезпечення: монографія / А.Р.Лешух. –Львів: ЛьвДУВС, 2012. –292с.
22. Цветков В.В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект) / В.В.Цветков. –Х.: Право, 1996. –164с.
23. Остапенко О.І. Профілактика адміністративних правопорушень (адміністративно-правовий аспект) / О.І.Остапенко. –Львів, 2001. –155с.
24. Профилактика правонарушений. Учебно-методическое пособие / Науч.ред. Сундууров, А.К.Мишин. –Казань, 1989. –84с.
25. Організація управління персоналом в органах внутрішніх справ: монографічне дослідження / [В.Д.Сущенко, А.М.Смирнов, О.І.Коваленко, А.А.Смирнов.]. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. –352с.
26. Профилактика правонарушений: [учебно-методическое пособие] / под. ред. И.В.Сундуурова, А.К.Мишина. – Казань, 1989. –84с.
27. Баранов С.О. Про проблеми попередження та профілактики порушень митних правил // Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування: Збірник наукових праць. – Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД; Ініціатива, 2000. – С.63-67
28. Андреева О.Б. Діяльність органів внутрішніх справ по профілактиці правопорушень в сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд.юрид.наук: спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.Б.Андреева. –Харків: Університет внутрішніх справ, 1999. – 17с.
29. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практич.коментар / Р.А. Калюжний, А.Т. Комзюк, О.О. Погрібний та ін. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2007. –781с.
30. Назар Ю.С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія / Ю.С.Назар. –Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. –160с.